Zas, chvějné postavy, mě oblétáte, jež mlád jsem zřel kdys kalným okem svým…

Ladislav Futtera

Šest desítek let dělí první náčrty *Urfausta* a dokončení druhého dílu tragédie, který symbolicky i doslovně uzavírá život a tvorbu Johanna Wolfganga Goetha. Ve srovnání s tím pouhá tři desetiletí uplynula od prvních příprav k realizaci reprezentativního dvousvazkového výboru z literárněvědného díla překladatele (zdaleka nejen) *Fausta* Otokara Fischera, jejž v letech 2014 a 2015 pod titulem *Literární studie a stati* vydala Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Ovšem i třicet let mezi nedokončeným *Urfaustem* a dokončeným prvním dílem *Fausta* přimělo výmarského ministra k bilančnímu věnování, jež tragédii otevírá. Je tedy na místě provést obdobnou — pravda prozaickou — bilanci spletitých cest ambiciózních edičních projektů, střetávání básně a pravdy a také díla jednoho germanobohemisty a jeho přínosu literární vědě.

Právě i díky stále vydávanému překladu Goethova *Fausta* je jméno Otokara Fischera (1883–1938) známo širší čtenářské obci i v současnosti. Z rozsáhlého překladatelského díla vycházejí ještě nové edice Nietzschova traktátu *Tak pravil Zarathustra*, Villonova básnického díla či Puškinova *Borise Godunova*, jež připomínají, že Fischerovy překlady obsáhly kromě německé literatury též díla anglická, nizozemská, francouzská a ruská. Od posledních vydání Fischerova překladatelského chef-d'oeuvre, přebásnění podstatné části Goethových spisů, původně připravovaných pro nakladatelství Františka Borového, však již uběhly desítky let. V roce stého výročí narození byl výborem *Otokar Fischer a Národní divadlo* připomenut jeho přínos pro teatrologii, dramaturgii a dějiny divadelnictví v českých zemích.[1] Fischer v relativně krátkých časových úsecích zastával různé funkce v Národním divadle, v druhé polovině 30. let zde řídil činohru (a měl výrazný podíl na angažovaném protifašistickém repertoáru, jejž první scéna razila), jako literární kritik se divadlu věnoval na stránkách rozličných periodik po celou tvůrčí kariéru.

Již roku 1984 navrhl Josef Čermák, tehdy hlavní lektor nakladatelství Odeon, vydat reprezentativní výbor, který by komplexně představil Fischerovo vědecké dílo, především na poli literárněvědné bohemistiky a germanistiky. Mělo se jednat o další příspěvek edice, nazývané neoficiálně dle grafického zpracování obálky „velká bílá řada", jež shrnovala průřezy z díla českých literárních vědců (roku 1978 ji otevřel svazek *Portréty a studie*, věnovaný Vojtěchu Jirátovi), výběr textů určených k otištění i jejich rozvržení do jednotlivých tematických celků provedl Emanuel Macek. Vydání bylo již ohlašováno na léta 1988 a 1989, tedy k 50. výročí Fischerova úmrtí, rozsah výboru ale ediční přípravu zdržoval. V porevolučním kvasu raných devadesátých let nakladatelství Odeon zaniklo a drobným soukromým subjektům se na vypravení tak rozsáhlého díla (výbor v nynější podobě zaujímá více než 1200 tiskových stran, při-

1 Scherl, Adolf (ed.): *Otokar Fischer a Národní divadlo*. Divadelní ústav, Praha 1983.

čemž do něj není zahrnuta Mackem připravená bibliografie čítající 400 stran strojopisu) nedostávaly finanční prostředky.

O pozapomenutém projektu se začalo hovořit v souvislosti s dalšími Fischerovými výročími, tentokrát již 130. narození a 75. úmrtí, jež připadaly na rok 2013. Připomínce jeho vědeckého díla a životních osudů byla věnována mezinárodní konference *V rozhraních / In Grenzgebieten*. K Fischerovu odkazu se přihlásila jeho alma mater, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze — Fischer zde nejen vystudoval, ale již od roku 1909 působil jako docent (posléze i coby mimořádný a od roku 1927 i řádný profesor) dějin německé literatury, ve třicátých letech vedl zdejší seminář germanistiky —, a to nejen spolupořádáním zmíněné konference, ale především finančním i edičním zajištěním rozpracovaného výboru literárněvědných studií. Dokončení editorských prací se ujal Michael Špirit, Institut pro studium literatury pak s finanční podporou Česko-německého fondu budoucnosti připravil překlady cizojazyčných studií.[2]

Výbor, který byl zamýšlen jako připomínka padesátého výročí úmrtí literárního vědce, nakonec v takřka nezměněné podobě spatřil světlo světa více než 75 let po Fischerově smrti. Jistě tak hrozí nebezpečí, že „[j]iž nenaslouchají mi při mém díle / ty duše, jimž jsem prvé zpěvy pěl […] a kdo mou píseň dříve rádi měli, ti, jsou-li živi, v svět se poztráceli“,[3] o to silněji v odborné literatuře, která má tendenci nelítostně a rychle zastarávat. Michael Špirit navázavší na Čermákův a Mackův projekt musel být jistě přesvědčen o nezmenšené aktuálnosti Fischerových postřehů i pro současnou bohemistiku, germanistiku, ale i další, jistě nejen filologické disciplíny.

Jeho přístup je možné charakterizovat jako snahu o maximální věrnost původnímu rozvrhu. Motivací zde samozřejmě byl nedostatek času (i proto za výchozí texty při přípravě tohoto vydání posloužily Mackovy strojopisy, nikoli původní časopisecké a knižní otisky či rukopisné poznámky), ale také „[p]říležitost připomenout jak mnohostranné dílo Otokara Fischera, tak jeho editorskou a redakční interpretaci na úrovni obdobně koncipovaných výborů z Jiráta, V. Mathesia, Škarky nebo Šaldy“ (sv. II, s. 614). Vydání *Literárních studií a statí* je tedy nutno chápat nejen jako zpřístupnění textů O. Fischera dalším generacím zájemců o literárněvědnou bohemistiku a germanistiku, ale v neposlední řadě též jako splátku dluhu. Netoliko dluhu O. Fischerovi, nýbrž i J. Čermákovi a E. Mackovi (druhý se vydání fischerovského výboru nedožil), ale i celému konceptu „velké bílé řady“ nakladatelství Odeon, jež na sklonku sedmdesátých let a v následující dekádě představovala nesporný editorský vrchol při připomínání děl klíčových osobností moderní české literární vědy. I proto nelze nekvitovat, že i vydání zrealizované ve zcela odlišné době, za zcela odlišných podmínek i ve zcela odlišném nakladatelství přebírá grafickou podobu, jakou „velké bílé řadě“ dal Jan Jiskra. Jedná se tak o milou „třešničku na dortu“, jež zároveň zdálky symbolizuje zdánlivě nekonečný kruh, v němž nedokončená edice bloudila, a který se nyní konečně uzavřel.

Výběr i řazení jednotlivých statí kopíruje věrně rozvržení Čermákovo a Mackovo, nezařazena z původního plánu zůstala pouze německy psaná studie *Übersetzerglosse*,

2 Jako podrobnou zprávu o historii edice srov. Špirit, Michael: Ediční poznámka. In: Otokar Fischer: *Literární studie a stati* II. FF UK, Praha 2015, s. 611–624, zvl. s. 612–614.

3 Goethe, Johann Wolfgang: *Faust*, přel. Otokar Fischer. Academia, Praha 2008, s. 17.

OPEN ACCESS

neboť by se obsahově kryla s její volnou českou verzí *O překládání básnických děl*. Naopak nad rámec původního záměru byla na návrh Jiřího Stromšíka (a s Čermákovým souhlasem) doplněna čtveřice textů s tématem literární kritiky *O kritiku*, *Dovolíme umělci tendenčnost?*, *Marxistická literární kritika* a *Básník a překladatel*. Zvláště s vydáním statí jmenovaných na druhém a třetím místě, v nichž Fischer nahlíží na marxistickou kritiku prizmatem kritika-nemarxisty, jenž marxistický přístup a priori neodmítá, je si však vědom jeho slabin, zcela pak zavrhuje jeho směšování s politikou, nebylo jistě možno počítat ani po polovině osmdesátých let.[4] O to více je nutno vyzdvihnout poctivou snahu obou editorů o maximální možnou komplexnost, jakou dobové poměry umožňovaly, když do výběru zahrnuli i dvojici studií *Drama a socialismus* (I, s. 165–168; I, s. 169–171), přičemž zvláště první stať mohla působit notně provokativně, nejen proto, že jejím hlavním tématem byl spor mezi dramatikem Ferdinandem Lasallem a Karlem Marxem, ale i charakteristikou G. B. Shawa coby dramatika socialisticky orientovaného, jenž „si uhájil — od svých začátků až po své loňské [tj. roku 1919] přiznání k bolševictví — krásné právo nezávislého ducha, jenž není agitátorem, nýbrž naopak ironizuje i myšlenku, pro kterou horuje, je nad ní, je svým vlastním pánem a se světem si hraje“ (I, s. 165).

Záměrem Josefa Čermáka, jenž provedl první nástin výběru, bylo připomenout „Fischera — literárního badatele přistupujícího k uměleckému dílu s citlivou vnímavostí tvůrčího ducha a s jemnými analytickými schopnostmi široce vzdělaného filologa“.[5] Snaze představit literárněvědnou tvorbu Otokara Fischera v co možná nejširším záběru odpovídá dělení do sedmi tematických oddílů: *Problémové studie*, *Práce bohemistické*, *Studie s tematikou česko-německou*, *Práce germanistické*, *Studie a stati o ostatních literaturách, práce komparativní a články o překladech*, *Studie k otázkám formy* a *Literární publicistika*. Jádro edice tvoří Fischerovy vlastní výbory *K dramatu* (1919), *Duše a slovo* (1929) a *Slovo a svět* (1937), z nichž bylo převzato 34 studií.[6] Je to snad trochu škoda vzhledem k tomu, že tak méně prostoru zbývá na práce otištěné pouze časopisecky či na překlady statí cizojazyčných, které jsou současnému čtenáři takřka nedostupné, ovšem Fischer sám do těchto výborů zařadil práce zásadního charakteru, bez nichž by se takto koncipovaný soubor neobešel. Navíc je nutno dodat, že *Literární studie a stati* rozsahem výrazně přesahují jak všechny tři zmíněné výbory, tak i průřezový výběr *Duše slovo svět*, připravený roku 1965 A. M. Píšou,[7] zahrnujíce v sobě i nemalý počet knižně dosud nevydaných prací.

Vzhledem k Fischerovu takřka celoživotnímu zaměstnání divadelního referenta působí snad na první pohled poněkud překvapivě, že žádný z oddílů není kritice

4 Naposledy byly tyto studie vydány roku 1947 ve výboru *Slovo o kritice*, který ještě podle Fischerova předsmrtného rozvrhu připravil Josef Brambora. Srov. Fischer, Otokar: Dovolíme umělci tendenčnost? In týž: *Slovo o kritice*. Václav Petr, Praha 1947, s. 225–242; týž: Marxistická literární kritika. Tamtéž, s. 243–246.

5 Takto byla chystaná edice anoncována v letech 1987 a 1988 v novinkovém bulletinu *Kurýr Odeonu* (srov. Špirit, Michael: Ediční poznámka, cit., s. 612).

6 Vhodným rozhodnutím je proto otištění Fischerových doslovů k výborům *Duše a slovo* a *Slovo a svět* v ediční poznámce (tamtéž, s. 616–617).

7 Píšův výbor povětšinou čerpal, jak název prozrazuje, jak z *Duše a slova*, tak *Slova a světa*. Srov. Fischer, Otokar: *Duše — slovo — svět*, ed. A. M. Píša. Československý spisovatel, Praha 1965.

OPEN ACCESS

výslovně věnován. Avšak ihned v prvním oddíle jsou otištěny Fischerovy teoretické výklady o kritice, zmiňme především stať *Kritika I*, zpracovanou jako heslo pro *Masarykův slovník naučný* (I, s. 187–191), kde se Fischer zamýšlí nad postavením kritiky mezi vědou a uměním, pokoušeje se vyrovnat s schererovskou tradicí přísně filologické kritiky, proti níž stojí „úcta k slovu jako nástroji básníkovu" (s. 188), tedy důraz na styl a formu, rozvíjený především ruskými formalisty. Fischerovým ideálem je pak syntéza obou přístupů při vědomí, že kritik se pohybuje neustále na „rozhraní". Po kritikovi tedy požadoval jak odbornou průpravu, znalost kontextu, tak i vnímavost, nezaujatost, cit pro básnický jazyk.

Do jaké míry s těmito teoretickými úvahami souzněla Fischerova kritická praxe, může pak čtenář posoudit v následujících oddílech věnovaných jednotlivým literaturám. Oddíly jsou řazeny dle chronologie rozebíraných autorů a děl, od prací literárněhistorických přecházejí v posudky na tvorbu Fischerových současníků. Zvláště v oddíle bohemistickém takovéto stati (ať již v podobě rozborů konkrétních děl či portrétů spisovatelů) převažují. V pracích germanistických, tematicky rozprostřených od výmarské klasiky po novou věcnost, zřetelněji vynikne rozdíl mezi Fischerem-historikem a Fischerem-kritikem. Ovšem i zde platí slova Josefa Brambory, pořadatele poválečného výboru z Fischerova kritického díla, že „nehledá výrazové apartnosti, je pro střízlivost, hlásí se k svému filologickému školení a mimoděk prozrazuje, že daleko více podlehl Masarykovu vlivu než jeho o něco starší soupeř a přítel Arne Novák".[8] Lze proto jen litovat, že do *Literárních studií a statí* nebyly zařazeny „kritiky kritiky" jako *Tři glosy o divadelní kritice* či *Rute — Píša*, v nichž Fischer vystupuje s perem ironicky a polemicky nabroušeným. Anebo dvojice studií *Analytik* a *Dvojí Vodák*, první (z roku 1924, tedy tři roky poté, co Fischer po vzájemném sporu opustil Vodákem řízený časopis *Jeviště*) nešetřící sarkasmem, druhá, o dvanáct let mladší, psaná smířlivým tónem z perspektivy vedoucího činohry Národního divadla, oceňujícího přínos Vodákových kritik pro divadelní praxi.

Jestliže členění statí o kritice na teoreticky zaměřené, jež jsou zařazeny do úvodního oddílu, a na příklady Fischerových kritik, které prostupují následujícími oddíly, působí v koncepci souboru ústrojně, lehce nelogické se naopak zdá být obdobné dělení prací s tematikou translatologickou. Metodologicky koncipované studie *O překládání básnických děl* (I, s. 265–278) a *Básník a překladatel* (I, s. 279–281) jsou zařazeny mezi problémové studie, naopak stati, jež se věnují překladatelské praxi, figurují až v pátém oddíle (jedná se o texty *Na okraj překladů*, II, s. 418–440; *Nad překladem Villona*, II, s. 441–444, a *Odysseus v podsvětí*, II, s. 445–449). Přitom v prvních dvou se Fischer zamýšlí nad svými překlady (toliko stať *Odysseus v podsvětí* posuzuje nový překlad *Odyssey* od Otmara Vaňorného), nutně si zde klade tytéž otázky, jež řešil již ve dvojici statí zařazených do prvního oddílu, přitom i studie *Na okraj překladů* přechází od výkladu o Goethově a Nietzschově stylu a možných překladatelských řešeních k obecným úvahám o teorii překladu. Krátká úvaha *K překladu Fausta* (I, s. 482–483) je pak dokonce zařazena do třetího oddílu germanobohemistického, přitom Fischer výslovně zdůrazňuje, že ji míní jako doplněk k pojednání o Villonovi, zároveň zde zdůrazňuje tezi o příbuznosti tvorby básnické a překladatelské, kolem níž krouží již

8 Brambora, Josef: Poznámka vydavatelova. In: Otokar Fischer: *Slovo o kritice*, ed. J. Brambora. Václav Petr, Praha 1947, s. 277–297, zde s. 278.

OPEN ACCESS

stať *Básník a překladatel*. Snad by tedy bylo vhodnější sloučit studie o překládání do jediného menšího pododdílu.

Jak je zřejmé z předchozích řádků, celým výborem prostupují germanistická témata, ať již nahlížena z hlediska literárněhistorického, metodologického, kritického, translatologického či publicistického, ba i v tematicky zdánlivě nesouvisejících statích si Fischer neodpustí alespoň faustovský aforismus. Výbor nabízí celou plejádu tváří Fischera-germanisty (které ale vystihují celou generaci české meziválečné germanistiky, povětšinou žáky Václava Emanuela Mourka a Arnošta Krause, zakladatelů stolice germanistiky na české části Karlo-Ferdinandovy univerzity, tedy osobnosti jako Pavel Eisner, Josef Janko, Vojtěch Jirát, Hugo Siebenschein i spíše bohemisticky zaměřený Arne Novák), nejen coby literárního vědce, který cílí na akademickou obec, ale i popularizátora vědy, jenž se obrací k široké veřejnosti, aniž by však jeho příspěvky ztrácely erudici, jak dokládá několik přednášek, rovněž do výboru zařazených.

Snahou Fischerových generačních souputníků bylo etablování české vědecké germanistiky, budované nezávisle na německé univerzitě, jež navazovala na tradici pražských germanistických studií. Zároveň se však snažili poukázat na historii dlouhodobého česko-německého stýkání (nechávajíce stranou otázku potýkání). Z tohoto záběru těží Fischerovy práce germanobohemistické (zde zařazené do třetího oddílu, analyzující německé vlivy na českou kulturu). Vedle textů, zabývajících se velkými jmény německé kultury jako Goethe, Hebbel či Nietzsche, je sem zařazena i studie *Německé začátky K. H. Máchy a okruh Aloise Klara* (I, s. 515–536), v níž jsou na základě filologického rozboru Máchovy německé básně kladeny do souvislostí s tvorbou studentů sdružených kolem profesora pražské univerzity Aloise Klara. Fischer tak naznačuje i potenciál zkoumání vazeb mezi písemnictvím českým a německým české provenience, ve středobodu jeho zájmu však stojí „velká" německá literatura a podněty, které nabízela kultuře české. Práce se však neohlížely toliko do minulosti, nýbrž reflektujíce soudobou německou literaturu samy zprostředkovávaly podněty, jež mohla českému písemnictví nabídnout nejnovější tvorba v německém jazyce (srov. např. referáty o Krausových *Posledních dnech lidstva*, II, s. 181–184, či Zweigově *Josephu Fouchém*, II, s. 200–201).

Fischerova úloha zprostředkovatele se však neomezovala na recenze novinek a doporučení, co číst z německé literatury.[9] Výbor nezachycuje Fischerův podíl na edici *Deutsche Lektüre*, jež přinášela souhrn školní četby z německé literatury, vypravena kvalitními komentáři a slovníkovým aparátem, nebo na rozsáhlém *Příručním slovníku německo-českém*. Zcela mimořádný význam měla pak práce překladatelská. Nemělo by se však zapomenout ani na podporu německým antifašistům prchajícím před Hitlerovým režimem do Československa. Výbor přináší v posledním oddílu věnovaném publicistice řeč *Dvojí Německo* (II, s. 559–568), pronesenou již roku 1933 na shromáždění pořádaném výborem pro pomoc německým emigrantům. Jak z tohoto textu, tak z následující kratší stati *Německo a my* (II, s. 569–571) čiší rozpolcenost, kterou přináší „ctitelům německého vědění a básnění" (II, s. 569) situace v nacistickém Německu. V případě Fischerově sehrál při rozhodném odporu vůči nacistickému režimu významnou úlohu i jeho židovský původ, k němuž se přihlásil v básnické sbírce *Hlasy*

9 Stať *Literatura německá posledních deseti let* (II, s. 202–204) byla původně otištěna jako předmluva Eisnerovy brožury *Co číst? Z literatury německé* (Fr. Borový, Praha 1935).

OPEN ACCESS

(1923). V přítomném výboru připomíná pak tento aspekt Fischerovy identity dvojice studií na téma ahasverovské a na jeho ohlasy v literatuře (*Ahasver, věčný žid*, II, s. 397–405; *Ahasver v moderních literaturách*, II, s. 406–409).

Byl-li zde již zmíněn význam Fischerových překladatelských aktivit, pak je třeba dodat, že právě zájem překladatele se v jeho případě velice plasticky snoubí i se zájmem literárního vědce. Do výboru je zahrnuto alespoň několik studií goethovských (z nichž stojí za zvláštní pozornost stať *Eckermann*, II, s. 62–83, řešící otázku často kritizovaného Eckermannova přístupu k poznámkám z rozmluv s Goethem, především zde Fischer upozorňuje na tradici pořizování zápisků z rozmluv a řadí tak *Rozhovory s Goethem* do širšího historického kontextu) či nietzscheovských. V *Literárních studiích a statích* nemohou být samozřejmě otištěny velké Fischerovy monografie, kromě Nietzscheho (1913) byly věnovány ještě Kleistovi (1912) a Heinovi (1923), avšak tato jména proplouvají značným množstvím textů, a čtenář se tak může alespoň seznámit se základními Fischerovými tezemi, s nimiž k jednotlivým autorům přistupuje. Stať *Nietzsche a Kleist* (II, s. 134–145), jež monografickému zpracování obou autorů chronologicky bezprostředně předchází, pak naznačuje Fischerovy motivace, proč si zvolil právě tyto osobnosti: „Oba myslitelé padli jako bojovníci proti své době, tento čestný titul by se jim neměl upírat". Na obou mu imponovalo tragické hrdinství (což je u dramatika vcelku pochopitelné), „jako praví tragičtí hrdinové ztroskotávají na sobě samých". Ne náhodou Vojtěch Jirát ve Fischerově nekrologu zdůrazňuje individualismus mladého spisovatele a vědce.[10]

Drobnější studie zahrnuté do výboru je jistě možné chápat jako pozvání k budoucí četbě zmíněných monografií, podobně jako stať *Sny zeleného Jindřicha* (I, s. 94–99) lze číst jako prolegomena k Fischerovu habilitačnímu spisu *Die Träume des Grünen Heinrich* z roku 1909. Téma snu prozrazuje inspiraci Freudovým výkladem snů, který se Fischer jako jeden z prvních badatelů pokusil využít v literárněvědné interpretaci. Z dlouhodobé perspektivy jej ale vídeňský profesor nenadchl, již roku 1917 ve spisu *Otázky literární psychologie* upozorňoval na „jednosměrně založené výklady" psychoanalýzy, připouštěl však „možnost a schopnost dalšího vývoje" této metody.[11] Berlínská studia ve Fischerovi probudila zájem o podněty psychologické a možnosti jejich využití v literární vědě, jejž zúročil právě ve jmenované brožuře. Zájem o nové proudy v psychologii, z nichž nejvýrazněji Fischera ovlivnila francouzská analytická metoda Hippolyta Taina a jeho pokračovatelů, se u něj snoubila se zevrubnou filologickou průpravou, jíž se mu dostalo u pražských profesorů, Mourka, Krause a v neposlední řadě Augusta Sauera.

Zájem o duši autora nedílně provází Fischerovy literární rozbory, zmiňme především kruciální otázku nevyslovitelného v umění. Ostatně právě stať *O nevyslovitelném* (I, s. 7–19) výbor otevírá. Právě v nevyslovitelném, totiž v „temném podkladu", spatřuje „nejvyšší míru básnictví". Vývoj od nevyslovitelného k vyslovenému, od duše ke slovu, od psychologické analýzy k formálnímu filologickému rozboru by měl respektovat jak literární vědec, tak překladatel.[12] Význam, jaký Fischer tomuto pře-

10 Jirát, Vojtěch: Otokar Fischer. In týž: *Portréty a studie*, ed. Josef Čermák. Odeon, Praha 1978, s. 272–282, zde s. 277.

11 Fischer, Otokar: *Otázky literární psychologie*. F. Topič, Praha 1917, s. 76–77.

12 Stadium nevyslovitelného, k němuž by se měl překladatel přiblížit, zdůrazňuje studie *Básník a překladatel* (I, s. 279–281)

OPEN ACCESS

chodu věnoval, dokládá i titul *Duše a slovo*, vetknutý do výboru jeho prací. „Vzájemné doplňování a prolínání zřetele psychologického a formálního, toť podle mého přesvědčení nejvlastnější úkol badatelského umu, jenž neodloučí požadavku šíře od úcty k pevnému jasu a neodtrhne zvučícího slova od jeho temného podkladu, od nevyslovitelného" (I, s. 18), tato slova by bylo možno prohlásit za Fischerovo krédo a popis jeho literárněvědné metody. Ale i přístupu k literární kritice: vzpomeňme na stať *Kritika I*.

Z hlediska snahy propojit jak složku psychologickou, tak filologickou Fischer pohlížel i na podněty formalismu a strukturalismu, jež se šířily v české literární vědě v době meziválečné. Ve stati *Nové směry v literární vědě* (I, s. 216–252) uznává podněty ruského formalismu, hledání formy a funkcí považuje však za zaměření příliš jednostranné, negativně se staví k nedostatečnému zohledňování autorské intence, ale především k absenci historického kontextu. Interpretace básnického díla by tedy měla zohledňovat jak „makrokosmos", tedy souvislosti, dějiny, estetiku, autora, tak „mikrokosmos", to jest formu, figury, tropy, zkrátka odpověď na základní otázku literárněvědného formalismu: jak je udělán…? Tímto přístupem se Fischer nikterak nebránil podnětům strukturalismu — ostatně některé jeho versologické práce otištěné v oddíle *Studie k otázkám formy* se v přístupu v mnohém blíží dílům Mukařovského —, stejně tak Fischer i svým dílem přispíval k tříbení pojetí pražského strukturalismu. I na základě textů otištěných v *Literárních studiích a statích* tak lze souhlasit se zařazením jeho úvahy *O překládání básnických děl* do antologie *Česká literární kritika v dotyku se strukturalismem (1880–1940)* se zdůvodněním, že patří mezi „představitel[e] jiných metod, kteří přispěli k formulaci pojetí literárních struktur".[13]

Fischerův poměr ke strukturalismu a snaha o propojení psychologie a formy patří k nejinspirativnějším otázkám, k nimž výbor z Fischerova díla vybízí. Nejen z hlediska dějin pražského strukturalismu a přístupů, na něž mohl navázat, ale také s ohledem na literárněvědné proudy poválečné. Tváří v tvář dekonstruktivistické hře s výrazy a významy či close reading, zaměřenému výhradně na text, či novému historismu, který vnáší zpět do hry otázku historického kontextu, ovšem druhdy zachází s fakty značně libovolně, má Fischerův požadavek na syntetizující přístup stále mnohé co říci.

„Odchodu Otokara Fischera neželí jen česká germanistika," zahajoval roku 1938 svoji vzpomínku na zesnulého přítele Vojtěch Jirát, načež jmenoval jeho význam pro české písemnictví, divadlo, kulturu. „Mnohostrannost nadání i zálib je nejpodstatnějším znakem jeho zjevu; neměli jsme od dob Vrchlického tvůrce tak rozžízněného po nejrozmanitějším poznání. Než tato mnohostrannost, tvořící bohatství i složitost Fischerova ducha, neohrožovala jednotu ani hodnotu jeho životního díla".[14] Tak jako byl Fischerův skon výraznou ztrátou pro mnohá odvětví české kultury a vědy, je pak vydání výboru z jeho díla výrazným ziskem, rovněž nejen pro českou germanistiku či bohemistiku. V komparativních studiích se dostane i na témata anglistická či romanistická, úvahy o vývoji politické situace v Německu nejsou bez zajímavosti pro historiky. I takto široce koncipovaný výbor postihuje toliko malou část šíře Fischerových aktivit, do jeho literárněvědného díla s přesahy do publicistiky však nabízí

13 Kudrnáč, Jiří (ed.): *Česká literární kritika v dotyku se strukturalismem (1880–1940)*. Host, Brno 2003, s. 8.

14 Jirát, Vojtěch: Otokar Fischer, cit., s. 272.

OPEN ACCESS

vskutku plastický a doufejme, že i stále inspirativní vhled, a je tak dokladem vysoké úrovně editorského počinu Josefa Čermáka a Emanuela Macka, na něž vhodně navázal Michael Špirit se svými spolupracovníky.

Při pročítání výsledné podoby výboru lze litovat snad jedině nezahrnutí všech zamýšlených doplňkových částí, jež kromě souboru studií tvořily původní odeonské výbory. Kromě obrazové přílohy, jejíž nepřítomnosti bude želet především historik zajímající se o Fischerovy životní osudy, zde citelněji schází závěrečný doslov, shrnující vědcovo dílo (místo ní je zde však připojena Špiritova obsáhlá — a ovšem též obsažná a fundovaná ediční poznámka, v níž jsou vylíčeny peripetie, jež tento projekt po desítky let odkládaly), a především Fischerova bibliografie. Důvody, jež editory vedly k jejich nezahrnutí, jsou jistě pochopitelné: Emanuel Macek tyto položky již nepřipravil, respektive bibliografický soupis, sestavený v polovině osmdesátých let minulého století, je již zastaralý, a finanční prostředky uvolněné na vydání výboru bylo nutno využít v omezeném čase. Doufejme tedy, že se v dohledné době dočká splnění slib, že „bibliografii vydáme po dokončené revizi a aktualizaci separátně" (II, s. 622). Zájemcům o Fischerovo dílo, bohemistům a germanistům, kteří se zabývají obdobnými tématy, díly, osobnostmi, obdobími a především otázkami a problémy, na něž již před stoletím Fischer narážel, by se tak otevřely další cesty, k nimž tento výbor ukazuje.

Celých třicet sedm let od sebe dělí výbory z vědeckého díla generačních souputníků, význačných osobností české meziválečné germanistiky, Otokara Fischera a Vojtěcha Jiráta. Spřízněnost tematického záběru jejich díla nesignalizuje toliko stejná grafická podoba Jirátových *Portrétů a studií*, které tzv. „velkou bílou řadu" v nakladatelství Odeon otevíraly, a Fischerových *Literárních studií a statí*, jež se zatím coby poslední počin k této ediční řadě hlásí; editor (i zde Josef Čermák) do jirátovského svazku kromě krátké analýzy Fischerova překladu *Fausta*[15] zařadil i obsáhlý nekrolog Otokara Fischera, jejž Jirát roku 1938 otisknul v *Časopise pro moderní filologii*.[16] Na tento Fischerův portrét je možné odkázat zájemce o autorovo dílo, kterým by v nynějším výboru scházel shrnující doslov (ostatně o novém otištění tohoto portrétu, jež by vzhledem k nemalému času, který uplynul od jeho posledního vydání, jistě mělo svůj význam, editoři rovněž uvažovali). Zevrubnější portréty Otokara Fischera, arci z pohledu díla dosud neuzavřeného, skýtá pak sborník *Otokar Fischer. Kniha o jeho díle*, koncipovaný jako Festschrift k autorovým padesátým narozeninám. Vedle Jiráta do něj přispěli A. M. Píša, František Gottlieb, Karel Polák, René Wellek a prozatímní bibliografií Josef Brambora. Zvláště Polákovy a Wellekovy práce, jež se věnují Fischerově tvorbě překladatelské, jsou koncipovány jako zevrubné, komparativní analýzy, prosté jakéhokoliv patosu či apologetických projevů úcty (jimž se Jirát v žánru nekrologu nebyl s to vyhnout), jež umožňují sine ira in studio důvěrný vhled do Fischerovy překladatelské dílny.[17]

15 Jirát, Vojtěch: Fischerův Faust. In týž: *Portréty a studie*, ed. Josef Čermák. Odeon, Praha 1978, s. 586–588.

16 Jirát, Vojtěch: Otokar Fischer, cit.

17 Srov. Polák, Karel: Fischer překladatel. In: Vojtěch Jirát et al.: *Otokar Fischer. Kniha o jeho díle*. Alois Srdce, Praha 1933, s. 51–86; Wellek, René: Fischerovy překlady z angličtiny. Tamtéž, s. 87–94.

OPEN ACCESS

Jestliže se tedy Otokaru Fischerovi konečně dostalo reprezentativního výboru z literárněvědného díla, který si jistě zaslouží nejen vzhledem k roli, jakou sehrál při konstituování moderní české literárněvědné germanistiky, ale i k stálé aktuálnosti jeho prací, z nichž mohou čerpat zdaleka nejen germanisté, a záhy se mu snad dostane i spolehlivé bibliografie, zůstává dosud poněkud ve stínu jeho (zdaleka nejen) divadelní publicistika, potenciálně velice cenný pramen k dějinám meziválečného divadelnictví v Československu, zcela zapomenuta pak je Fischerova vlastní literární tvorba, jak básnická, tak dramatická. Přitom Fischerovo básnické dílo, proměna poetiky od titanistického „já" ke kolektivnímu „my", se zrcadlí jak v repertoáru překladů, tak i ve vědeckém díle.[18] Připomínku by si pak zasloužilo i blížící se sté výročí uvedení dramatu *Přemyslovci*, především pak vášnivá (i notně štvavá) polemika, již tato hra vyvolala v atmosféře zrodu samostatného státu a redefinování vlastní identity.

AD:

Otokar Fischer: *Literární studie a stati* I. FF UK, Praha 2014. 584 s.; týž: *Literární studie a stati* II. FF UK, Praha 2015. 638 s.

Ladislav Futtera | Ústav germánských studií FF UK, Praha
ladislav.futtera@gmail.com

18 Na těchto paralelách je vystavěn Jirátův nekrolog Otokara Fischera. Jirát upozorňuje na proměnu tematického zaměření vědeckého díla počínaje knihou *Belgie a Německo* z roku 1927, kde hovoří „[n]e již monografik, nýbrž historik kolektivního dění, ne již badatel o umění slova, nýbrž pozorovatel kultury a politiky. Obdobně ve sbírce básní *Peřeje* z roku 1931 se objevují jednak „portréty zemí a kultur", jednak „motivy rodinné", které vytlačují dosavadní tragické titánství, jakým byly prodchnuty sbírky předchozího desetiletí (Jirát, Vojtěch: Otokar Fischer, cit., s. 275 a 278).